

UDK 355/359

CODEN SMOOAM

ISSN 1857-887X

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ

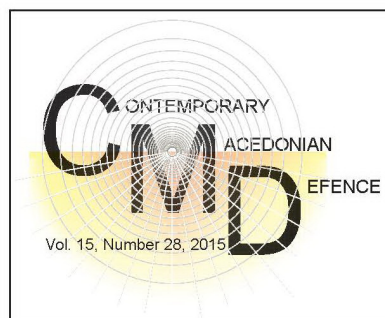
СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

28

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

MINISTRY OF DEFENCE
REPUBLIC OF MACEDONIA

28

VOL. XV

SKOPJE

ЈУЛИ 2015

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА	Год.	Број	Стр.	Скопје
	15	28	1-122	2015
CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE	Vol.	No	pp	Skopje

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

СОВРЕМЕНА **CONTEMPORARY**
МАКЕДОНСКА **MACEDONIAN**
ОДБРАНА **DEFENCE**

ISSN 1409-8199
e-ISSN 1857-887X

Година 15, бр. 28, јули 2015 / Vol. 15, No. 28, July 2015

Skopje
July 2015

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Министерство за одбрана

„СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

„Орце Николов“ 116 1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276, 02 3113 527

Интернет адреса:

WEB на Министерството за одбрана:

<http://www.morm.gov.mk/sovremena-makedonska-odbrana/>

Списанието излегува два пати годишно.

ISSN 1409-8199

Скопје, јули 2015 година

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

Publisher:

MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Ministry of Defence

„CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE“

„Orce Nikolov“ 116 1000 Skopje

Tel.: 02 3128 276, 02 3113 527

Internet adress:

WEB of the Ministry of Defence:

www.morm.gov.mk/contemporary-macedonian-defence/

The magazine is published twice a year

ISSN 1409-8199

Skopje, July, 2015

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ НА
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Д-р Зоран ЈОЛЕВСКИ, *претседател на Издавачкиот совет*
Доц. д-р Александар ГЛАВИНОВ, полковник, *главен и одговорен уредник*
Доц. д-р Мухамет РАЦАЈ, бригаден генерал, *заменик-главен и одговорен уредник*

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

Проф. д-р Орце ПОПОВСКИ, полковник, *Воена академија, Скопје*
Проф. д-р Росе СМИЛЕСКИ, полковник, *Воена академија, Скопје*
Проф. д-р Митко КОТОВЧЕВСКИ, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
Проф. д-р Томе БАТКОВСКИ, *Факултет за безбедност, Скопје*
Проф. д-р Методи ХАЌИ-ЈАНЕВ, полковник, *Воена академија, Скопје*
Проф. д-р Билјана ВАНКОВСКА, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
Проф. д-р Цане МОЈАНОСКИ, *Факултет за безбедност, Скопје*
Доц. д-р Фердинанд ОЏАКОВ, *Министерство за одбрана на РМ*
Доц. д-р Ненад ТАНЕСКИ, *потполковник, Воена академија, Скопје*
Доц. д-р Жанет РИСТОСКА, *Министерство за одбрана на РМ*
Д-р Урим ВЕЈСЕЛИ, *Центар за управување со кризи*

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Проф. д-р Лидија ГЕОРГИЕВА, Република Македонија, *претседател*
Проф. д-р Арта МУСАРАЈ, Република Албанија
Проф. д-р Николај ПАЛАШЕВ, Република Бугарија
Проф. д-р Митко КОТОВЧЕВСКИ, Република Македонија
Проф. д-р Зоран ДРАГИШИЌ, Република Србија
Доц. д-р Абас ЛЕШИ, бригаден генерал, Република Албанија
Доц. д-р Ерик КОПАЧ, Република Словенија
М-р Лоренцо ХИПОНИА, САД

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Проф. д-р Зоран НАЏЕВ, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
Проф. д-р Билјана КАРОВСКА АНДОНОВСКА, *ФОН Универзитет*
Проф. д-р Ризван СУЛЕЈМАНИ, *Државен универзитет – Тетово*
Проф. д-р Тони МИЛЕСКИ, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
Проф. д-р Оливер БАКРЕСКИ, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
Проф. д-р Драге ПЕТРЕСКИ, полковник, *Воена академија, Скопје*
Доц. д-р Ненад ТАНЕСКИ, *потполковник, Воена академија, Скопје*
Доц. д-р Александар ГЛАВИНОВ, полковник, *Воена академија, Скопје*
Доц. д-р Димче ПЕТРОВСКИ, генерал-мајор, *ГШ на АРМ*
Доц. д-р Атанас КОЗАРЕВ, *ЕУРМ, Скопје*
Доц. д-р Жанет РИСТОСКА, *Министерство за одбрана на РМ*

В.Д. секретар и лектура: доц. д-р Жанет РИСТОСКА
Технички уредник: Билјана ИВАНОВА
Компјутерска подготовка: Александар АТАНАСОВ

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
THE MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Dr. Zoran JOLEVSKI, **President of the Publishing Board**
Doc. Dr. Aleksandar GLAVINOV, Colonel, **Editor-in-Chief**
Doc. Dr. Muhamet RACAJ, Brigadier General, **Deputy Editor-in-Chief**

PUBLISHING BOARD

Prof. Dr. Orce POPOVSKI, Colonel, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. Rose SMILESKEI, Colonel, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. Mitko KOTOVCEVSKI, *Institute for Security, Defence and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Tome BATKOVSKI, *Faculty for Security, Skopje*
Prof. Dr. Metodi HADZI-JANEV, Colonel, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. Biljana VANKOVSKA, *Institute for Security, Defence and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Cane MOJANOSKI, *Faculty for Security, Skopje*
Doc. Dr. Ferdinand ODZAKOV, *Ministry Of Defence of RM*
Doc. Dr. Nenad TANESKI, *Lieutenant Colonel, Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA, *Ministry Of Defence of RM*
Dr. Urim VEJSELI, *Crisis Management Center, Skopje*

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Lidija GEORGIEVA, Republic of Macedonia, **President**
Prof. Dr. Arta MUSARAJ, Republic of Albania
Prof. Dr. Nikolaj PALASHEV, Republic of Bulgaria
Prof. Dr. Mitko KOTOVCEVSKI, Republic of Macedonia
Prof. Dr. Zoran DRAGISHIC, Republic of Serbia
Prof. Dr. Abaz LLESHI, Brigadier General, Republic of Albania
Doc. Dr. Erik KOPAC, Republic of Slovenia
MA Lorenzo HIPONIA, USA

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zoran NACEV, *Institute for Security, Defence and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Biljana KAROVSKA ANDONOVSKA, *FON University*
Prof. Dr. Rizvan SULEJMANIU, *State University of Tetovo*
Prof. Dr. Toni MILESKEI, *Institute for Security, Defence and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Oliver BAKRESKI, *Institute for Security, Defence and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Drage PETRESKI, Colonel, *Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. Nenad TANESKI, Lieutenant Colonel, *Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. Aleksandar GLAVINOV, Colonel, *Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. Dimche PETROVSKI, Major-General, *GS of the ARM*
Doc. Dr. Atanas KOZAROV, *EURM, Skopje*
Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA, *Ministry Of Defence of RM*

Acting Secretary: Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA
Graphic Designer & Editor: Biljana IVANOVA
Technical Editor: Aleksandar ATANASOV
Proofreading and Editing: MA Elena TRAJANOVSKA

СОДРЖИНА:

Ризван СУЛЕЈМАНИ	
МАКЕДОНИЈА ПОСЛЕ ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР – ДАЛИ МОЖЕ „POWER SHARING” ДА БИДЕ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА НА КОНФЛИКТИ?	9
Христијан ИВАНОВСКИ	
НЕО-ЦАРСКА РУСИЈА ПОД РАКОВОДСТВО НА ПУТИН: БАЛКАНСКИ И ИСТОЧНОСРЕДОЗЕМЕН МОДЕЛ НА ОБНОВУВАЊЕ	25
Билјана КАРОВСКА АНДОНОВСКА	
БЕЗБЕДНОСТ НАСПРОТИ ПРИВАТНОСТ ВО ПРИМЕНАТА НА ПОСЕБНИТЕ ИСТРАЖНИ МЕРКИ	51
Мухамет РАЦАЈ, Игор ГЕЛЕВ	
ЛИДЕРСТВО ВО ВОЕНИ ОПЕРАЦИИ	61
Методија ДОЈЧИНОВСКИ, Ивица ДАНЕВСКИ	
ИСКУСТВА ОД ПРИМЕНАТА НА РЕЗЕРВНИТЕ СОСТАВИ НА АРМИИТЕ НА САД, ВЕЛИКА БРИТАНИЈА, ФРАНЦИЈА И ГЕРМАНИЈА	73
Игор ЃОРЕСКИ, Димче ПЕТРОВСКИ	
ПОЛИТИКАТА НА ПАРТНЕРСТВА НА НАТО И НЕЈЗИНАТА ПЕРСПЕКТИВА	87
Сергеј ЦВЕТКОВСКИ	
ЦИВИЛНАТА ОДБРАНА ВО РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА- ПРИМЕР ЗА СОВРЕМЕНА ФУНКЦИОНАЛНА ПОСТАВЕНОСТ НА СИСТЕМ ЗА ЗАШТИТА, ОДБРАНА И СПАСУВАЊЕ	101
Николче МИЛКОВСКИ, Митко БОГДАНОСКИ	
ИНФОРМАЦИЈАТА КАКО СТРАТЕШКИ РЕСУРС ОД КЛУЧНО ЗНАЧЕЊЕ ЗА ВОЕНИТЕ ОПЕРАЦИИ И ОДБРАНАТА НА НАЦИЈАТА	115

ЛИДЕРСТВО ВО ВОЕНИ ОПЕРАЦИИ

д-р Мухамет РАЦАЈ¹

д-р Игор ГЕЛЕВ²

Апстракт Во овој труд е разработено едно мошне значајно прашање коешто се однесува на доброто и искусствено лидерство. Третирани се и најдобрите примери на воените лидери кои воделе воени операции во најопасните зони во светот, притоа согледувајќи што се треба да поседува еден лидер на бојното поле и кои се главните причини кои влијаат на сигурноста на воените операции.

Што треба да прават лидерите кога има загуба на животи (жртви) во воени операции. Што треба да се направи за да се обезбеди континуитет во вршењето на воените операции.

Учеството во воени операции во повеќегодишен период, во армиите во светот создаде искусни лидери кои храбро, достоинствено и професионално ја стекнаа довербата кај највисоките лидери на вооружените сили и државите.

Стектаното искуство, особено во воените мисии „Слобода за Ирак“, ФЕНИКС, ИСАФ и АЛТЕА, придонесе за значително зголемување на нивото на командување на командантите на контингентите. Искуството кое се пренесува низ армиите во форма на научени лекции и создавање на програми за обука е од непроценливо значење.

Клучни зборови: мисија, воени операции, стрес, способности, симптоми.

Вовед

Изборот на темата за овој текст е детерминиран од потребата за идентификување на лидерството како клучен фактор за успешна реализација на воени операции. Развојот на воената технологија и индустријата ја зголемија борбената моќ на армиите, па аналогно на тоа порасна значењето на лидерството и лидерите како најодговорни во изведувањето на воените операции. Во самото истражување акцентот е ставен на лидерството во изведување на воени операции и сите нус појави како резултат од изведување на операциите. Како најспоменувани синтактички термини се ризикот и борбениот стрес. Кога говориме за борбениот стрес истиот го дефинираме како термин кој се употребува за означување на стресот (внатрешни ментални и физички процеси - притисок, напрегање, вознемиреност и др.) кој се јавува кај поединецот како резултат на изложеност на борбени ситуации. Поединецот може да чувствува страв од смрт, страв од неуспех, други интензивни и болни

¹ Авторот е бригаден генерал и ЗНГШ и професор на ВА на РМ

² Авторот е припадник на АРМ

чувства како тага и чувство на вина, несигурност, грижа за семејството и многу други внатрешни доживувања и физички процеси. Борбено стресните реакции претставуваат негативни реакции кои што воениот персонал може да ги манифестира како одговор на настаните и борбениот стрес.³

Кога говориме за ризикот, него го дефинираме како претпоставено, очекувано, прогнозирано, можно идно дејствие, појава предизвикана од човек, технолошки процес или природна појава кое може под определени услови, причини или поводи да предизвика некаков облик на загрозување на луѓето, имотот или некое друго културно или природно добро.⁴

Ризикот и борбениот стрес секогаш ќе бидат дел предизвиците на воените операции кои треба да се контролираат. Лидерите во воените операции може да се делат на посредни или индиректни и непосредни или директни лидери. Посредни лидери на воените операции се оние лидери кои раководат и командуваат со поголеми единици како што се тактички, оперативни и стратегиски, а истовремено можат да извршуваат неколку воени операции преку непосредните односно директните лидери.

Непосредни или директни лидери се лидерите кои се дел од мисиите и командуваат со тактички единици непосредно на терен (чета, вод, одделение или тим). Непосредните, односно директните лидери воедно треба да бидат мошне добро обучени тактичари.

Во понатамошниот текст се разработува улогата на непосредно или директното лидерство во воените операции. Лидерите во воени операции треба да сфатат дека борбениот стрес се појавува во моментите на самото повлекување или губење на битката при судир, во случаи кога единицата не ја исполнува задачата успешно или во екстремни случаи кога има ранети или загинали припадниците на единицата. Војниците кои доживуваат ранување или смрт на еден пријател за време на една битка, почнуваат да бидат посвесни кон фактот дека еден ден можат и тие самите да бидат ранети или убиени.⁵ Лидерство во воени операции е една друга форма на лидерство, каде лидерот треба првенствено сам себеси да се познава во целост, да е свесен за одговорностите кои ги има, за воените лица кои му се потчинети и за воената моќ со која располага. Непосредните или директните лидери кои се дел од мисиите непосредно на терен, треба да бидат силни тактичари, да бидат во можност да донесуваат брзи и правилни одлуки, како и да бидат во можност да ги раководат и мотивираат своите потчинети во тешки ситуации. Тие треба да знаат како да ги мотивираат нивните потчинети при соочување со секоја потешкотија. Кога потчинетите ќе ги согледаат овие особини (квалитети) кај лидерот, тогаш тие ќе се чувствуваат посигурни во себеси и ќе имаат доверба во нивните лидери. Квалитети пак кои го карактеризираат лидерот да биде способен за соочување со ефектите од страв и успешно да ги изврши борбените задачи се следните: добрата подготовка, доброто планирање и ригорозното извежување. Вистинската вежба развиена (изведена) во сличен амбиент со амбиентот каде единицата би била распоредена (упатена), претставува прв извор за подигнување на нивото на самоверба и нивото на готовност на военото лице. Истовремено, способноста за раководење, самовербата, умешноста и храброста, се особините (квалитетите) со кои еден лидер треба да располага, со цел единицата или групата да бидат во состојба за соочување со најтешки ситуации за време на битка.

---

³ П рирачник за лидери за контрола на борбен и оперативен стрес во АРМ.2014

⁴ Јордан Спасевски, Пере Аслимовски, Сашо Герасимовски. Приватна безбедност, Скопје-Охрид, 2008

⁵ US Department of the Army, Filed manual FM 6-22.5, Combat Stress, 2000

1. Предизвици на лидерот за време на мисија

Непосредните или директните лидери треба да бидат добро обучени и квалитетни тактичари, а воедно тие треба да бидат во можност за извршување на секоја борбена задача и притоа секогаш да донесуваат правилна одлука за време на вреви, експлозии и конфузии кои ги носи борбата.

Побарувачката за информации е многу голема. Да се исполнат условите на оваа потреба фокусирајќи се на оперативен модел и врз основа на оперативната сигурност (OPSEC), претставува посебен предизвик и ни најмалку лесен за наши услови. Припадниците на вооружените сили треба да бидат дисциплинирани и доследно да ги следат прописите кои се на сила при комуникација со нивните семејства. Самиот факт да се биде во елитните единици кои извршуваат задачи од оперативен и стратешки значање, бара ригорозно чување на природата на мисиите, времетраењето на истата, местото, објектите итн. Непочитувањето на правилата не само што можат да ги загрозат животите на припадниците, туку можат да имаат многу големи политички импликации, дури и за надворешната политика на државата. Во поголем дел на случаите, воените лица во текот на мисијата поради непретпазливост преку социјалните мрежи за комуницирање можат да испраќаат информации во врска со нивната местополжба и задачите кои ги имаат извршено или се планираат да се извршат. Лидерите секогаш треба да бидат сигурни дека целта на мисијата ќе биде обезбедена со доследно и постојано почитување на прописите на комуникација и употребата на социјалните мрежи, со цел заштита на информациите и зголемување на оперативната сигурност (OPSEC).

1.1. Присуство на лидерот на бојното поле

Лидерот треба да управува на бојното поле за да ги види, комуницира и раководи неговите потчинети, обезбедувајќи подобро разбирање на условите во кои истите оперираат. Присуството на лидерот (командантот) во специфичните борбени операции, влијае на мотивацијата и на моралот на воените припадници во текот на мисијата. Ова ја зголемува довербата на потчинетите кон нивните лидери и истите ја пронаоѓаат вистинската мотивација за остварување на зададените задачи со што поголема успешност. Личното присуство на бојното поле, првенствено заради непосредно управување и командување, онолку колку што е можно во такви операции, претставува предизвик за секој лидер. Лидерите не секогаш ќе имаат време лично да учествуваат во секоја операција. Во зависност од нивната агенда, воените лидери треба да ги постават приоритетите кога станува збор за учество во операции со потчинети единици. Времето кое лидерите го поминуваат управувајќи ги мисиите и тоа директно на терен, овозможува зголемување на мотивацијата за остварување на целта, но исто така тоа влијае и на значителното зголемување на успешноста во остварувањето на мисиите. Физичкото присуство на командантот

на мисијата е единствен начин потполно да се сфати опративниот амбиент, да се согледаат позитивните страни на предислокациската вежба, како и опремата и вооружувањето кои се користат. Постојаното зголемување на оперативното ниво и намалување на факторите кои можат да влијаат на загрозувањето на единиците во борба несомнено бара познавање на комуникациските средства, разузнувачката опрема, средствата за ноќно наблудување, оклопните средства, нивото на техничката, тактичката и физичката подготвеност на единиците.

1.2. Самозадоволство или чувство на сигурност?

Долготрајните мисии и задачи во поголемиот број на случаи обезбедуваат едно лажно чувство за сигурност кај единиците или кај нивните припадници во текот на мисијата. Овој вид на чувство е предизвикано од повеќе причини, но во основа самозадоволството може да се дефинира како чувство за самодоверба или неоправдана сигурност, бидејќи се запоставуваат или не се согледуваат пропустите и опасностите, кои на прв поглед не се сметаат како такви. Ова претставува голема закана за безбедноста на мисијата бидејќи припадниците во текот на мисијата го губат фокусот и концентрацијата, при што самите, а со тоа и мисијат ја изложуваат на неочекуван ризик, кој може да има тешки последици за поединецот или единицата.

Со цел спречување на ова, лидерите треба да ги преземат следните чекори:

- сигурно и доследно извршување на прописите со приоритет;
- ротацијата на задачите за различни единици се изведува со доставување на сите детали кои се однесуваат на сигурноста во операцијата;
- постојаното извежбување за време на престојот во мисијата;
- јасно и постојано објаснување на целта на мисијата и причината зошто единицата се наоѓа во мисија;
- зголемување на физичката подготвеност како клучен елемент кој влијае на подготвеноста и моралот на персоналот;
- јасно определување на долгорочните, среднорочните и краткорочните цели;
- преземање на мерки за обезбедување на потребен одмор на потчинетите и нивно ангажирање на невоена дејност, во период кога немаат обврски;
- вклучување на сите припадници во процесот на планирање и анализа на задачите;
- извршување на вежби за неочекуваното и поука од грешките и научените лекции;
- елиминација на сите пропусти кои се идентификувани од претходната мисија;
- ригорозно извршување на стандардните оперативни процедури (СОП);
- извршување на практични вежби (тестови) пред секоја специфична

- операција, односно задача и детална контрола на знаењата за задачата и за опремата која ќе се користи во текот на мисијата;
- познавање од страна на лидерот на мисијата на моралната, психолошката и друга состојба за секој припадник на мисијата.⁶

2. Ефикасно лидерство за време на мисија

2.1. Комуникациски способности

Лидерот треба ефективно да комуницира со неговите потчинети, внимателно да ги слушне нивните предлози и размислувања, со цел успешно реализирање на мисијата. Според стекнатите искуства, способностите како што се: моралната фигура, личноста, достоинство, соодветната комуникација, начинот на изразување, способност за управување (водење) на мисијата, тактичката, техничката и професионалната (стручната) подготвеност на лидерот му овозможуваат ефективно и ефикасно водство. Овие особини му помагаат на лидерот и се тесно поврзани со задачите од доменот на специјалните операции како падобранско скокање со персоналот, нуркање, партиципирање заедно со персоналот во текот на вежбите во секакви временски услови, трчање заедно со персоналот и друго. Потребно е постојано да се биде со потчинетите со цел решавање на што повеќе нивни проблеми, преземање на мерки за нивно посоодветно и подобро опремување, што подобро увежбување и обучување. Лидерот треба да знае и и да најде начин да ги слушне и почитува потчинетите кога предлагаат или поставуваат разни прашања поврзани со вежбата и извршувањето на задачите. Лидерската позиција значи предводење на операциите, што претставува предуслов лидерот да биде почитуван од потчинетите.

Истовремено лидерот треба отоврено да комуницира со претпоставениот за да ги одржи и насочи единиците под негова команда и да обезбеди истите постојано да ги прифаќаат без двоумење или сомнеж добиените наредби. Одлуките кои ги носат лидерите треба да бидат врз основа на информациите кои ги добиваат од страна на нивните потчинети. Информацијата треба да биде навремена, корисна и детализирана, со цел да овозможи соодветно донесување на одлуките и да овозможи реализација на мисијата на што е можно посигурен начин.

2.2 Управување со личниот пример

Лидерот е надлежен (компетентен) за неговите потчинети. Истиот треба да покаже максимум професионално однесување и јасно да им стави до знаење на потчинетите што очекува од нив. Тој треба да определи која е најдобрата можна

⁶ US Department of the Army, Filed manual FM 6-22.5, Combat Stress, 2000

опција за правилно распоредување на персоналот и за соодветно командување за успешна реализација на задачата. Неговото учество во задачите значително го зголемува моралот на неговите потчинети, но на ист начин придонесува на зголемувањето на безбедноста (сигурноста) во операцијата, бидејќи искуството на еден успешен лидер значително влијае на безбедно извршување на мисијата.

2.3. Развивање на способности и доверба кај потчинетите

Еден добар лидер ги контролира и ги развива способностите на неговите потчинети до тоа ниво за во случај на потреба да бидат соодветно оспособени да можат да го заменат на лидерската позиција. Тој треба да ги обучи потчинетите и да им обезбеди можност за извршување на секој вид на вежба или задача и на тој начин да овозможи добро да ја познаваат опремата која подоцна ќе треба да ја користат на оперативните терени. Со тоа кај потчинетите треба да создаде сигурност во извршувањето на нивните задачи. Постојаната контрола на знаењето, повремените проверки (тестови), како и престојувањето со потчинетите за време на вежбите, директно влијаат во спознавањето на оперативните капацитети и на физичката и техничката состојба на опремата наменета за мисија на персоналот.

3. Борбен стрес, предизвикувачи и мерки кои треба да се земат предвид

Елитните борбени сили кои што секогаш се повикуваат со цел да извршат мошне тешки задачи и мисии, внатре или надвор од земјата, се со високо ниво на опасност. Иако се добро подготвени, опремени, извежбани и со големо искуство да се соочат со предизвиците на задачите и специјалните мисии, нивните припадници се континуирано под ризик од борбени стресови.

Фактори кои влијаат на предизвикување на овие стресови, можат да се категоризираат како внатрешни или надворешни. Дел од овие фактори се следните:

- шестмесечното времетраење до една година на борбените мисии;
- повторното упатување во мисии или извршување на задачи, не оставајќи доволно време за одмор;
- спиење помалку од шест часа во текот на денот за време на мисијата;
- времетраењето на задачите до три дена;
- доживување на смрт на пријател/колега за време на операција или борбена задача;
- загуба на живот на некој член од семејството или некој близок за време кога се наоѓа во мисија;
- сериозни физички повреди;
- неможност за комуникација со семејството во татковината;

- финансиски и лични проблеми во семејството;
- недостаток на доверба кон колегите во подгрупата или групата;
- недостаток на кохезија во групата.⁷

Најдобриот метод за минимизирање на стравот не е негирањето на неговите ефекти, туку нивното запознавање и прифаќање, како и прифаќањето на директно соочување со истите. Стравот се минимизира или прифаќа сфаќајќи ја ситуацијата и делувајќи со предвидливост за соочување.

Според долгогодишно искуство во обезбедување на државната граница на Република Македонија на еден од авторите, кај овие припадници кои се под континуиран стрес гледано низ призмата на животинско однесување, може да се категоризираат со одредени животински карактери, односно одредени поединци се однесуваат како „волк“, убиваат неконтролирано, други како „мечка“, се засолнуваат на безбедно место и доколку се почувствуваат загрозувани, се бранат, а други се однесуваат како „зајак“, односно не ја извршуваат задачата и дезертираат.

Во овие околности, лидерот треба да биде во можност да ги разликува првичните симптоми и да спречи сериозни нарушувања предизвикани од борбените стресови. Причини и рецедиви од борбените стресови се следите:

3.1. Физички и ментален замор

Знаците кои се поврзуваат со овој стрес можат да бидат: расеаност, неконцентрираност или неснаодливост во акција, односно делување, потешкотии при определба на предностите, потешкотии при извршување на редовните задачи, безпотребно или прекумерено загрижување (возбуда) за мали проблеми, потешкотија за фокусирање на различни задачи, губиток или недостаток на иницијатива, висока старост и долготраен престој на поединецот во истата единица и друго.

3.2. Мускулни тензии

Ангажирањето во СВБС во еден значителен, односно подолг временски период, припадникот на СВБС го изложува да работи под замор и постојан стрес, кој после извесен период почнува да ги покажува првите знаци. Исфрлувањата со кружен падобран (статичен), нуркањата во големи длабочини и ладни води, без увид на лекарот нуркач, алпинистичките вежби на арктички терени во подолг период и тоа по една во текот на секоја година, долгите трчања со секојдневен товар, издржувањето на товар во подолг временски период за време на мисиите итн., предизвикуваат сериозни повреди во организмот на припадниците од

⁷ US Department of the Army, Filed manual FM 6-22.5, Combat Stress, 23 June 2000

специјалните единици. Дел од видните знаци кои се поврзуваат со овој стрес се следниве: главоболка, постојана болка во екстремитетите или грбот, неспособност за одмор, телесни потешкотии за време на операциите, постојани загрижувања, несоница и друго.

3.3. Дигестивен систем

Видни знаци кои се однесуваат на овој стрес се: стомачни тегоби, постојани повраќања и недостаток на апетит. Недостатокот на апетит претставува еден сериозен проблем доколку видно се забележи брза загуба на телесната тежина или ако поединецот не конзумира една балансирана диета, се со цел одржување на едно здраво тело и ум за долготрајни операции. За оваа цел, лидерот на мисијата е потребно секојдневно биде информира од страна на лекарот од мисијата во врска со физичката состојба на персоналот и проблемите кои се појавуваат како последица од долготрајните операции, а заради преземање на мерки за нивно избегнување, односно отстранување.

3.4. Респираторен и крвен циркулаторен систем

Некои од видните знаци се следните: брза и неконтролирана работа, односно чукање на срцето, прекумерно потење, кратко и зачестено дишење, вртоглавица, како и неконтролирано треперење на рацете.

3.5. Проблеми со спиењето

Некои од видните знаци кои се однесуваат на овој стрес се потешкотиите за спиење. Ова се случува кога поединецот е ангажиран на задачи во голем временски период и неможе да спие, дури и кога има потреба да го направи тоа. Но иако заспие, постојано се буди од сон и има потешкотии за повторно да заспие. Еден друг исклучителен знак се соништата и постојаните кошмари на поединецот, по завршувањето на борбената операција во која имало убиени или ранети (станува волк).

3.6. Кошмар

Плашењето од смрт, повреда или болка предизвикува моменти на кошмар, што може да биде опасно како за поединецот, така и за целата група на која припаѓа поединецот. Во поекстремни случаи, ова чувство се појавува кога поединецот доживува смрт на негов колега за време на војна. Поединецот може да ја изгуби довербата во самиот себеси, се чувствува загрозен и неспособен да ја изврши одредената задача (постанува зајак).

Лидерите треба секогаш да бидат претпазливи за да ги детектираат симптомите од стрес и треба да бидат добро подготвени да ги спречат стресовите од војна, со цел да ги намалат можностите овие стресови да се претворат во сериозни или постојани проблеми.

4. Зголемување на кохезија на единицата

Кога говориме за кохезија, самиот термин потекнува од латинскиот збор *cohaesinus* и означува меѓусебна силна физичка привлечност и компактност помеѓу истородни делови.⁸ Кога говориме во воена етимолошка смисла, тоа значи дека една кохезиона единица, дисциплинирана, добро опремена, мотивирана, која работи под добри животни услови, добро извежбувана, е многу ефикасна и способна да изврши и потешки, подолготрајни и покомплексни задачи. Единиците или групите кои се со високо ниво на взаемна доверба, лојалност и гордост, се помалку загрозувани од стресовите предизвикани од војна. Посебно внимание треба да се посвети на новите припадници на единицата кои го немаат потребното искуство. Тие се позагрозувани кон стресовите од војна, па затоа секој лидер треба да направи максимални напори да обезбеди поволни услови со цел истите што побрзо се фамилијаризираат со остананите припадници од групата, поставувајќи ги под „старателство“ на припадниците со најголемо борбено, односно воено искуство, кои ќе им помогнат во „фаќањето“ на чекорот со борбата за опстанок.⁹

4.1. Преземање мерки за обезбедување потребен одмор на персоналот

Повеќето лица не би можеле да работат ефикасно ако во текот на денот имаат одмор (спиене) помалку од 6-8 часа. Недостатокот на спиење или недоволниот одмор влијае негативно на нормалното функционирање на умот и телото, што може негативно да се одрази на способностите на поединецот за време на операциите. Во овие околности, припадниците можат да донесуваат неправилни одлуки, да имаат забавени реакции (рефлекси) и истите се повеќе изложени на стресовите предизвикани од војна. Лидерот треба да се осигура дека секој припадник на единицата, потгрупата или специјалната група се одмори најмалку 6 часа дневно. Ако ова е невозможно да се постигне, тогаш лидерите треба да направат распоред за спиење за секој припадник на единицата. Воедно треба да планираат распоред за дополнителен одмор во случаи кога како последица на непредвидени активности единиците се ангажирани на долготрајна задача на терен. Лидерот треба да биде внимателен во процесот на планирањето. Од големо значаење за време на распоредување (дислокација/упатување/развивање), е да се изработи правилен план за поделба на обврските и распоредите во службата во состав на

⁸ Велика Ширилова, Голем Лексикон на странски зборови и изрази, Топер, Скопје, 2001

⁹ ADM McRaven, Special Ops Study, 1997

единиците, со цел да се овозможи доволно време за регенерирање на единицата која се враќа од извршување на мисија.

4.2. Пренесување на потребна (соодветна) информација на потчинетите

Еден американски израз гласи: „Information is motivation“, што во превод значи, „Информацијата претставува мотивација“. Кога персоналот ќе има сознанија за нешто што во иднина треба да се случи, тие тогаш ќе бидат подготвени за тоа и воедно ќе бидат помалку загрозени кон нешто неочекувано, а со тоа и од воените стресови. Еден добар лидер информацијата треба да ја дистрибуира, сподели со неговите потчинети во вистинско време.

Ова укажува на неопходност од воспоставување на информативен и разузнувачки систем, и тоа на најдобар можен начин, кој постојано ќе биде ажуриран. Со тоа би се обезбедило пред секое излегување на задача персоналот да биде што подобро информиран за карактеристиките на теренот каде ќе дејствува, недостатоците, ограничувањата, начините на дејствување на противникот, неговата опрема која ја користи и начинот на кој ја користи. Исто така, од особено значење се и информациите за населените места во зоната на дејствување, податоци за поддржувачи на противникот, линиите на комуникација и снабдување и друго. Ваквите навремени и прецизни информации значително ја зголемуваат довербата на персоналот, а со тоа се создаваат и поволни предуслови за квалитетно и сигурно извршување на планираните операции.

4.3. Изведување на анализа по извршувањето на задачата

Анализата по секоја извршена задача или воена операција е најдобра метода за да се даде и сподели информацијата за секоја акција или ангажирање. Ова се прави со цел да се извлечат соодветни поуки (научени лекции) и да се поправат делата (активностите) во следните операции. Отворената дискусија за време на анализата ќе биде крајно корисна, ќе го отстрани товарот на вина и воедно ќе служи за засилување на самовербата кај припадниците на единицата. Стекнатите искуства несомнено укажуваат на потреба од анализа на сите добри и негативни страни кои се случиле за време на мисијата. Причините за евентуални пропусти при извршувањето на задачите изведени во анализата би резултирале со заклучоци и насоки за понатамошни постапки, кои би биле преточени во стандардни оперативни процедури, кои би се совпаднале со состојбата на теренот.

4.4. Одржување на персоналот во добра физичка форма

Добрата физичка подготвеност на воениот персоналот е еден од главните фактори кој позитивно влијае на успешното извршување на специјалните

(посебните) задачи. Истовремено, физичката подготвеност ќе ги намали можностите на воениот персонал да биде под влијание на стресовите предизвикани од војна. Да се биде во многу добра физичка форма, значи зголемување на капацитетот на секој поединец за справување со секој вид на стрес.

Заклучок

Една од најтешката ситуација за еден лидер е кога за време на воените операции ќе има загуби на жива сила. Оваа потешкотија имплицира дополнителни проблеми. Прво, постојат објективни причини за тоа дали непосредниот лидер е во состојба да ја менаџира таквата ситуација и да ги намали можностите за и другите припадници на единицата да не бидат повредени или убиени. Второ, како проблем се јавува колективната психоза кај припадниците на единицата, коишто и покрај професионалноста, загубата ја доживуваат лично како дел од колективниот шок.

Ранување или смрт на припадник за време на изведувањето на воената операцијата, предизвикува психолошка последица кај сите припадници во единицата. Кога истите ќе доживеат една таква ситуација, веќе секој е свесен за можностите за ранување или загуба на сопствениот живот при изведување на следна воена операција. Ова чувство предизвикува страв и анксиозност кај секој поединец. Морална одговорност на лидерот е да ги мотивира неговите потчинети и да биде умешен за да најде начин за успешно извршување на понатамошните задачи, со цел исполнување на определената мисија.

Аналогно на горенаведеното, како и од минатото искуство на авторите на текстот, произлегува дека секој лидер за да биде успешен во менаџирање со стресот во воени операции потребно е да се придржува до следното:

лидерот да креира и да ги обезбеди сите услови за благосостојба на воените лица кои му се потчинети/подредени;

- да ја зголеми самодовербата и довербата кон припадниците на единицата, лидерите и воената опрема;

- лидерот треба да биде одлучен и сигурен, да демонстрира правилна надлежност и водење/управување преку неговиот личен пример во војна/борба;

- да обезбеди доволен одмор за потчинетите и тоа посебно за време на операциите кои траат подолго;

- да поставува вистински цели за развивање и прогресивно усовршување на припадниците на единицата или потчинетите;

- редовно да ги мониторира исполнувањата на горенаведените цели;

- да сфати дека интезитетот и времетраењето на задачите директно влијае на воените стресови;

- да осознае дека поединците или единиците реагираат на различни начини соочувајќи се со слични стресови;

- да ги препознае и разликува знаците на стресовите од војна;

- да обезбеди постојана дисеминација на информацијата низ сите алки на командувањето;

- да практикува контрола над стресовите преку увежбувањето и одредување на задачите на правилен начин;

- да биде претпазлив кон знаците на стрес, како и кон падот на капацитетот за справување со стресовите секој поединец или потчинет.

РЕФЕРЕНЦИ

- 1.Rudolf V.Gulijani,Ken Karuso;Akademski pecat,Skopje,2009
- 2.US Department of the Army, Filed manual FM 6-22.5, Combat Stress, 23 june 2000
- 3.потполковник Дритан Демирај, Тактики на специјалните сили, Тирана 2009
- 4.BC во една нова перспектива на современото војување, полковник Дритан Демирај,Тирна 2014
- 5.US Department of the Army, Filed manual FM 6-22.5, Combat Stress, 2000
- 6.US Department of the Army, Filed manual FM 22-51, Leaders Manual For Combat Stress Control, 1994
- 7.ADM McRaven, Special Ops Study, 1997
- 8.US Department of the Army, Filed manual FM 22-51, Leaders Manual F